

Rautateiden henkilöliikenteen avaaminen kilpailulle

Asettaminen

Liikenne- ja viestintäministeriö on tänään tekemällään päätöksellä asettanut hankkeen, jolla valmistaudutaan panemaan täytäntöön rautateiden henkilöliikenteen avaaminen kilpailulle.

Toimikausi

Täytäntöönpanoa koskeva hanke alkaa 9.8.2017 ja jatkuu toistaiseksi.

Tausta

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strategisen hallitusohjelman kymmenen vuoden tavoitteena on, että Suomi on ottanut tuottavuusloikan julkisissa palveluissa ja yksityisellä sektorilla tarttumalla digitalisaation mahdollisuuksiin ja purkamalla turhaa sääntelyä ja byrokratiaa. Hallituskauden tavoitteena on muun muassa, että julkinen päätöksenteko on innovatiivisesti mahdollistanut ja luonut Suomeen suotuisan toimintaympäristön digitaalisille palveluille ja teollisen internetin sovelluksille ja uusille liiketoimintamalleille.

Yhtenä hallitusohjelman kärkihankkeena on digitaalisen liiketoiminnan kasvu ympäristön rakentaminen. Innovaatio- ja palvelualustojen syntyä edistetään sektoreilla, joilla julkishallinnolla on rooli markkinoiden toimivuuden kannalta. Tällainen sektori on esimerkiksi liikenne palveluna. Käyttäjälähtöiset digitaaliset palvelut ovat Suomen talouden ja kasvun kannalta avainasemassa.

Edelleen hallitusohjelmassa tavoitellaan kuntien kustannusten karsimista ja julkisesti tuettujen henkilökuljetusten uudistamista mahdollistamalla uudenlaiset, markkinaehtoiset ja innovatiiviset palvelumallit digitalisaatiota hyödyntämällä. Elinkeinoelämän kilpailukykyä ja yritystoiminnan edellytyksiä kaikessa päätöksenteossa vahvistetaan. Markkinoiden toimintaa, vapaata kilpailua ja pienten ja keski suurten yritysten osallistumismahdollisuuksia hankintaprosesseihin edistetään uudistamalla keskeistä lainsäädäntöä ja purkamalla kilpailua estävää toimialakohtaista sääntelyä.

Liikennejärjestelmän tehokkuus ja tuottavuus on olennainen osa kansallista kilpailukykyä ja kansalaisten hyvää arkea. Rautatieliikenne on keskeinen osa liikennejärjestelmää. Rautatiepalveluissa julkisen vallan rooli on nykyisin kuitenkin erityisen vahva. Nykyjärjestelmä perustuu valtion kokonaan omistaman VR Yhtymä Oy:n yksinoikeuteen sekä julkisin varoin rahoitettuun ostoliikenteeseen. Rautatieliikenteen tavarakuljetukset vapautuivat rautateillä kilpailulle vuoden 2007 alussa. Kilpailu ei ole kuitenkaan avautunut tyydyttävällä tavalla, ja VR-Yhtymä Oy:n lisäksi muita operaattoreita toimii tavaraliikenteessä toistaiseksi kaksi.

EU-tasolla rautatieliikennettä on avattu asteittain kilpailulle vuodesta 2003 alkaen, ensin tavaraliikenteessä ja viimeiseksi kotimaan henkilökuljetuksissa. EU:n neljännen rautatiepaketin nojalla on turvattava avoin markkinoillepääsy 3.12.2019 alkaen.

Suomessa rautatieliikenteen osuus henkilöliikennematkoista ja henkilöliikennekilometreistä on tällä hetkellä noin viisi prosenttia, joka on hieman alle EU:n keskiarvon. Rautatieliikenteen matkustajavirrat ovat nykyisellään melko ohuita, ja suurimpia matkustajavirrat ovat Helsingin ja Tampereen välisellä rataosalla. Helsingin seudun lähiliikenteen matkustajamäärä on ollut jatkuvasti kasvussa. Muun rautatieliikenteen matkustajamäärät ovat myös kääntyneet kasvuun viimeisen vuoden aikana.

Pääministeri Juha Sipilän hallitus totesi eduskunnalle marraskuussa 2015 antamassaan välikysymysvastauksessa, että rautatieliikenteen kilpailukyvyyn ja asiakaslähtöisyyden parantaminen edellyttävät henkilöjunaliikenteen avaamista kilpailulle. Välikysymysvastauksen mukaan kilpailun avaamisen onnistuminen edellyttää, että markkinoille luodaan luottamus siihen, että kilpailun vapauttaminen on aitoa eikä uusia operaattoreita syrjitä. Tämän saavuttamiseksi rautatiemarkkinoille on luotava kilpailuneutraalit olosuhteet. Ympäristössä, jossa toimii enemmän kuin yksi rautatieoperaattori, myös kaikkien liikennöintiin liittyvien palveluiden tulee olla toimijoiden käytettävissä kilpailuneutraalein ehdoin.

Tämän johdosta talouspoliittinen ministerivaliokunta on puoltanut rautateiden henkilöliikenteen kilpailun avaamista, kilpailun vauhdittamista tavaraliikenteessä sekä reuna-ehjoja, joiden mukaan kilpailun avaaminen ja vauhdittaminen toteutetaan.

Tavoitteet

Rautateiden henkilöliikenteen kilpailun avaamisen avulla pyritään saavuttamaan seuraavia yleishyödyllisiä tavoitteita:

- Rautateiden henkilöliikennepalvelujen tarjonta lisääntyy, monipuolistuu ja vastaa nykyistä paremmin eri asiakasryhmien tarpeisiin, jolloin junamatkustamisesta tulee houkuttelevampi vaihtoehto yksityisautoilulle.
- Palvelut tuotetaan nykyistä tehokkaammin ja julkiselle tuelle saadaan nykyistä enemmän vastinetta.
- Palvelutarjonnan kasvu ja kilpailu tarjoajien sekä eri liikennemuotojen välillä hyödyttää matkustajia, kun palveluntarjoajat kilpailevat lippujen hinnoilla ja erilaisilla palvelukonsepteilla.
- Rautatieliikenteen matkustajamäärät kasvavat ja rautatieliikenteen osuus henkilöliikennematkoista nousee nykyisestä noin viidestä prosentista kuuteen prosenttiin uusilla sopimusjärjestelyillä 2020-luvulla ja edelleen kahdeksaan prosenttiin seuraavilla sopimuskausilla 2030-luvun kuluessa.
- Rautateiden tavaraliikenteessä kilpailu vauhdittuu ja logistiikkapalveluiden tarjonta lisääntyy, jolloin rautatieliikenne pystyy paremmin vastaamaan teollisuuden logistiikan tarpeisiin.
- Kansantalouden kasvuedellytykset paranevat.

Kilpailun avaaminen ei yksin takaa yllä mainittujen tavoitteiden saavuttamista. Raide-liikenteen kasvu riippuu myös raideinvestointien suuruudesta.

Toimenpiteet

Rautateiden henkilöliikenteen kilpailun avaaminen edellyttää muun muassa seuraavia keskeisiä toimenpiteitä:

- Rautateiden henkilöliikennepalvelut avataan vaiheittain kilpailulle siten, että rautateiden henkilöliikennepalvelujen saatavuus turvataan koko Suomessa kattavasti usean käyttöoikeussopimuksen avulla. Rautateiden henkilöliikenteen kilpailun avaaminen aloitetaan Etelä-Suomen taajamajunaliikenteestä.

- Sopimukset kilpailutetaan avoimien ja läpinäkyvien valintakriteerien perusteella vaiheittain niin, että kaikki käyttöoikeussopimukset olisi kilpailutettu ja sopimusjärjestelyjen mukainen liikenne olisi käynnistynyt kesäkuuhun 2026 mennessä.
- Tavoitteena on, että Etelä-Suomen taajamajunaliikenteen kilpailutettu liikennöinti alkaa 2020-luvun alkupuolella. Tarkempi aikataulu määräytyy valmistelun kuluessa. Valmistelussa ja aikataulussa huomioidaan myös HSL:n lähijunaliikenteen meneillään oleva kilpailutus.
- Tasapuolisten ja kilpailuneutraalien olosuhteiden luomiseksi rautatiemarkkinoille VR-Yhtymä Oy:stä eriytetään kolme erillistä valtio-omisteista yhtiötä: kalustoyhtiö, huolto- ja kunnossapitopalveluyhtiö sekä kiinteistöyhtiö.

Linjausten toimeenpanemiseksi on tarpeen asettaa viisi ryhmää, jotka selvittävät täytäntöönpanoon liittyvät yksityiskohtaiset toimet ja vastaavat linjausten täytäntöönpanosta.

Organisointi

Hankkeen täytäntöönpanemiseksi ministeriö asettaa johtoryhmän, projektitoimiston sekä kolme työryhmää seuraavasti:

- 1) Kilpailun avaamisen johtoryhmä

Tehtävät

Johtoryhmän tehtävänä on:

- 1) vastata toimeenpanoprosessin toteuttamisesta
- 2) koordinoita ja ohjata projektitoimiston ja työryhmien työtä sekä koota ja sovittaa yhteen niissä tuotettavaa aineistoa
- 3) käsitellä ja esittää poliittista päätöksentekoa varten annettavat ehdotukset
- 4) huolehtia toimeenpanon yhteensovittamisesta maakuntauudistuksen ja valtion aluehallinnon uudistamisen sekä liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalan virasto-uudistuksen kanssa.

Organisointi

Puheenjohtaja:
Anne Berner, LVM

Jäsenet:
Harri Pursiainen, LVM
Olli-Pekka Rantala, LVM
Juhapekka Ristola, LVM
Mikael Nyberg, LVM
Laura Viikkonen, LVM
Taina Pieski, LVM
Eero Heliövaara, VNK
Juha Majanen, VM
Antti Vehviläinen, Liikennevirasto
Kari Wihlman, Liikenteen turvallisuusvirasto

Sihteerit:
Laura Eiro, LVM
Sanna Ruuskanen, LVM

Tekninen sihteeri:
Hanna-Leena Takala, LVM

Johtoryhmä voi tarvittaessa kutsua kokouksiinsa asiantuntijoita kuultaviksi ja nimetä johtoryhmälle pysyviä asiantuntijoita.

Johtoryhmä voi muuttaa projektitoimiston ja työryhmien kokoonpanoja ja antaa niille uusia tehtäviä.

2) Henkilöliikenteen kilpailun avaamisen täytäntöönpanon projektitoimisto ja projektiryhmä

Tehtävät

Projektitoimiston tehtävänä on valmistella ja laatia ehdotukset rautateiden henkilöliikenteen avaamisen sekä tavaraliikenteen kilpailun vauhdittamisen tuloksellisen toimenpanon edellyttämiksi toimenpiteiksi sekä tunnistaa ja ratkaista hankkeen täytäntöönpanoon liittyvät taloudelliset, oikeudelliset ja muut kysymykset.

Projektitoimisto raportoi toiminnastaan johtoryhmälle erikseen sovittavalla tavalla sekä esittää johtoryhmän päätettäväksi ehdotukset tarvittaviksi jatkolinjauksiksi.

Projektitoimisto vastaa työryhmien työn ohjaamisesta sekä hankkeen dokumentoinnista, sidosryhmäyhteistyöstä ja viestinnästä.

Projektiryhmä seuraa säännöllisesti projektin etenemistä ja siinä sovitaan projektitoimiston johdolla jatkotoimet projektin edistämiseksi.

Organisointi

Projektitoimisto:

Puheenjohtaja:
Laura Eiro, LVM

Varapuheenjohtaja
Sanna Ruuskanen, LVM

Projektisihteeri:
Elina Thorström, LVM

Projektiryhmään kuuluvat lisäksi:

Johanna Stenholm, LVM
Työryhmien puheenjohtajat sekä kulloinkin aktiivisten osatehtävien vastuuhenkilöt.

3) Kilpailutus-työryhmä

Tehtävät

Työryhmän tehtävänä on selvittää ja valmistella kilpailutusprosessin eteneminen sekä kilpailutukseen liittyvät asiakirjat. Työryhmä kokoaa kilpailutukseen liittyvät lähtötiedot ja laatii kilpailuttamisen taloudelliset analyysit. Tehtävänä on määritellä kilpailutuksessa tarvittavat liikenne-, henkilöstö-, kalusto-, kunnossapito- ja laatuvaatimukset.

Työryhmä selvittää ja valmistelee monitoimijaympäristöön soveltuvan matkahaku- ja lipunmyyntijärjestelmän toteuttamiseksi tarvittavat toimet.

Työryhmä raportoi toiminnastaan projektitoimistolle erikseen sovittavalla tavalla ja sen tulee huolehtia riittävästä yhteistyöstä muiden työryhmien kanssa.

Organisointi

Puheenjohtaja:
Elina Thorström, LVM

Jäsenet:
Risto Saari, LVM
Joel Karjalainen, LVM
Altti Iiskola, LVM
Sissi Kohtala, LVM
Heli Hongisto, LVM
Lauri Ylönen, LVM
Iina Kajander, LVM
Janne Mänttari, LVM
Miikka Rainiala, LVM
Heidi Niemimuukko, Liikenteen turvallisuusvirasto
Tuomo Lankinen, Liikennevirasto

Sihteeri:
Iida Huhtanen, LVM

Työn edetessä Työryhmää täydennetään tarvittaessa liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalan jäsenillä. Työryhmä voi tarvittaessa kutsua kokouksiinsa asiantuntijoita kuultaviksi ja nimetä pysyviä asiantuntijoita.

Työryhmä kuulee sidosryhmiä tehtävänsä hoitaessa.

4) Yhtiö-työryhmä

Tehtävät

Työryhmä vastaa VR-Yhtymä Oy:stä eriytettäviin ja perustettaviin yhtiöihin liittyvien yhtiöjärjestelyjen valmistelusta. Työryhmän tehtävänä on tunnistaa ja ratkaista VR-Yhtymä Oy:stä eriytettävien yhtiöiden toimintaan liittyvät taloudelliset, oikeudelliset ja muut kysymykset. Työryhmä selvittää myös henkilöstön siirtymisen periaatteet yhtiöiden ja operaattoreiden välillä. Työryhmä määrittelee yhtiöiden toimialat ja erityistehtävät sekä laatii tarvittavat liiketoimintasuunnitelmat. Työryhmä valmistelee erityistehtävyyhtiöiden perustamisen.

Työryhmä raportoi toiminnastaan projektitoimistolle erikseen sovittavalla tavalla ja sen tulee huolehtia riittävästä yhteistyöstä muiden työryhmien kanssa.

Organisointi

Puheenjohtaja:
Sanna Ruuskanen, LVM

Jäsenet:
Rita Linna, LVM
Miikka Rainiala, LVM
Elina Thorström, LVM
Mervi Karhula, LVM
Minna Pajumaa, VNK

Elina Selinheimo, VM
 N.N. VR
 Tomi Anttila, Liikenteen turvallisuusvirasto
 Laura Kuistio, Liikennevirasto

Sihteeri:
 Tommi Nieppola, LVM

Työn edetessä työryhmää täydennetään tarvittaessa liikenne- ja viestintäministeriön sekä muiden ministeriöiden tai muilla jäsenillä. Työryhmä voi tarvittaessa kutsua kokouksiinsa asiantuntijoita kuultaviksi ja nimetä pysyviä asiantuntijoita.

Työryhmä kuulee sidosryhmiä tehtävänsä hoitaessa.

5) Henkilöstö-työryhmä

Tehtävät

Työryhmässä käsitellään yhtiöjärjestelyihin liittyviä kysymyksiä sekä sellaisia kilpailun avaamiseen ja viranomaistoimintoihin liittyviä asioita, joilla voi olla vaikutusta henkilöstön asemaan.

Työryhmä ei hoida yhteistoiminnasta yrityksissä annetun lain (334/2007) mukaisia yhteistoiminta-asioita VR-Yhtymä Oy:n ja yhtiön henkilöstön edustajien välillä. Työryhmän tarkoituksena on lakisääteisen yhteistoimintavelvoitteen sijaan antaa mahdollisimman paljon tietoa VR-Yhtymä Oy:n henkilöstölle muutoksen tarkoituksesta ja tavoitteista ja lisätä henkilöstön ymmärrystä muutoshankkeesta.

Työryhmä raportoi toiminnastaan projektitoimistolle erikseen sovittavalla tavalla ja sen tulee huolehtia riittävästä yhteistyöstä muiden työryhmien kanssa.

Organisointi

Puheenjohtaja:
 Tero Jokilehto, LVM

Jäsenet:
 Tommi Nieppola, LVM
 Esko Pyykkönen, VNK
 N.N. VR-Yhtymä Oy:n henkilöstön edustajat
 N.N. VR
 Petri Lumijärvi, Liikenteen turvallisuusvirasto
 N.N. Liikennevirasto

Sihteeri:
 Miikka Rainiala, LVM

Työn edetessä työryhmää täydennetään tarvittaessa liikenne- ja viestintäministeriön sekä muiden ministeriöiden tai muilla jäsenillä. Työryhmä voi tarvittaessa kutsua kokouksiinsa asiantuntijoita kuultaviksi ja nimetä pysyviä asiantuntijoita.

Työryhmä kuulee sidosryhmiä tehtävänsä hoitaessa.

6) Viranomaistoiminnot-työryhmä

Tehtävät

Työryhmän tehtävänä on selvittää ja valmistella monitoimijaympäristön edellyttämien muutosten toteuttaminen viranomaistoiminnoissa. Tehtävänä on kehittää Liikennevi-

raston, Liikenteen turvallisuusviraston ja sääntelyelimen toimintaa vastaamaan monitoimijaympäristön tarpeita. Tehtävään kuuluu erityisesti kapasiteetin ja aikataulu- suunnitteluosaamisen kehittäminen, liikenteen operatiivisen ohjauksen, häiriötilannehallinnan ja rautatieliikenteen turvallisuuden varmistaminen sekä sääntelyelimen toimintaperiaatteiden kehittäminen vastaamaan monitoimintaympäristön tarpeita.

Työryhmä raportoi toiminnastaan projektitoimistolle erikseen sovittavalla tavalla ja sen tulee huolehtia riittävästä yhteistyöstä muiden työryhmien kanssa.

Organisointi

Puheenjohtaja:

Yrjö Mäkelä, Liikenteen turvallisuusvirasto

Jäsenet:

Elina Thorström, LVM

Tommi Nieppola, LVM

Jari Gröhn, LVM

Jukka Ronni, Liikennevirasto

Riikka Ristinen, Rautatiealan sääntelyelin

Jouko Linnasaari, Liikenteen turvallisuusvirasto

N.N. VR

Johanna Wallin, HSL

Sanna Järvenpää, Finrail Oy

Sihteeri:

Kristiina Hallikas, Liikennevirasto

Työn edetessä työryhmää täydennetään tarvittaessa liikenne- ja viestintäministeriön sekä muiden ministeriöiden ja muilla jäsenillä. Työryhmä voi tarvittaessa kutsua kokouksiinsa asiantuntijoita kuultaviksi ja nimetä pysyviä asiantuntijoita.

Työryhmä kuulee sidosryhmiä tehtävänsä hoitaessa.

Kustannukset ja rahoitus

Ohjaus- ja projektiryhmien työ tehdään virkatyönä. Ryhmien työssä voidaan hyödyntää ulkopuolista asiantuntemusta.

Ohjaus- ja projektiryhmien työhön liittyviä toimeksiantoja voidaan maksaa momentille 31.01.01. sisältyvästä TEAS-määrärahasta (4500T-1000013).

Anne Berner

liikenne- ja viestintäministeri

Harri Pursiainen

kansliapäällikkö

Jakelu

Ohjausryhmän ja projektiryhmien puheenjohtajat, jäsenet ja sihteerit